

Trygga

välfärden

© Landsorganisationen i Sverige 2023

Omslag: Stina Löfgren

Grafisk form: Snask

Tryck: Bantorget Grafiska AB, Stockholm 2023

ISBN 978-91-566-3605-9

Rapporten kan hämtas som pdf-dokument på LOs hemsida

www.lo.se eller beställas från LO-distribution:

lo@strombergdistribution.se

Förord

LOs engagemang i välfärdsfrågor grundas i övertygelsen om att vi har råd att ta hand om varandra. Det är rätt och smart att vi tar ett gemensamt ansvar för välfärden. Generell välfärd av hög kvalitet är en av hörnpelarna i bygget av Sverige som ett av världens mest jämlika och jämställda länder. Men de senaste decennierna har ett välfärdsunderskott vuxit fram. Att välfärden är sämre finansierad, mer privatiserad och mindre jämlik är en av förklaringarna till varför Sverige är det land där klyftorna har ökat mest i hela västvärlden.

Den senaste LO-kongressen beslutade att ha ökad jämlikhet som ett prioriterat mål. Vi är övertygade om att det är genom en rättvis omfördelning och en stark generell välfärd vi kan skapa ökad jämlikhet och trygghet för vanligt folk. God välfärd bidrar till hög levnadsstandard och social och ekonomisk trygghet. Det får vi genom väl fungerande utbildning, vård och omsorg och genom bra socialförsäkringar. Det är saker som så gott som alla kommer i kontakt med genom livet och faktiskt är beroende av. Det handlar om utbildningssystemet från förskola och fram till vuxenutbildning, om sjukvård, om omsorg för äldre och personer med funktionsvariation, om sjukförsäkring och pension.

Det här programmet beskriver vilken inriktning LO vill se på välfärdspolitiken under de närmaste mandatperioderna. Programmet bygger på LOs kongressbeslut, remissyttranden och rapporter. Förhoppningen är att detta program ska bidra till kunskap om hur vi bäst kan stärka och trygga en välfärd som ökar jämlikheten.

Denna utgåva är en uppdatering av programmet som antogs av LOs styrelse 2018.

Susanna Gideonsson

Faktaruta välfärd

Välfärd är ett samlingsbegrepp för socialförsäkringssystemet och välfärdstjänsterna vård, skola och omsorg. Enligt lag ska vård, skola och omsorg tillhandahållas efter behov och på lika villkor för alla medborgare, medan socialförsäkringar, exempelvis föräldrapenning och sjukersättning, prövas mot anställning och varierar beroende på inkomst.

Källa:

Nationalencyklopedin <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/välfärd> (hämtad 2023-04-05)

Innehåll

	God välfärd – vem du än är	6
01.	I välfärden är vi samhällsmedborgare – inte kunder	12
02.	Vi har råd! Välfärd skapar trygghet, välstånd och tillväxt	18
03.	Personalen är välfärdens viktigaste resurs	22
04.	Det ska gå att kombinera arbete och familj – oavsett yrke	26
05.	Bra start i livet för alla barn	32
06.	Trygg och jämlik omsorg stärker hela samhället	40
07.	Jämlik och sammanhållen vård för en jämlik hälsa	44
08.	Ingen ska bli fattig på grund av sjukdom	50
09.	Tänderna är en del av kroppen – motverka klasskillnaderna i tandhälsa	56
10.	Pension att leva på	60

**God välfärd –
vem du än är**

Välfärden har varit avgörande för att vårt land har blivit ett av världens mest jämlika och jämställda länder. Var du än är i livet och var du än bor ska välfärden finnas där för dig när du behöver den. Under de senaste decennierna har skattesänkningar och utveckling av marknadsmodeller prioriterats framför välfärdsreformer för jämlikhet. Det har lett till ett välfärdsunderskott i form av resursbrist och, på många områden, en välfärd som är splittrad på många aktörer. Tilliten till välfärden har också minskat. Den försämrade välfärden är en av förklaringarna till varför Sverige är det land där klyftorna ökat mest i hela västvärlden de senaste decennierna. Om klyftorna inte minskas riskerar det att splittra samhället. Under de kommande mandatperioderna står Sverige inför vägval med långtgående konsekvenser. Vi måste välja att trygga välfärden.

Välfärd ska fördelas efter behov, inte efter betalningsförmåga

LO vill att alla barn ska vara trygga, få kunskaper och utvecklas i förskolan, skolan och på fritids. Vi vill ha en välfärd som skapar möjligheter för både kvinnor och män, oavsett klass, att arbeta och försörja sig själva. Vårt samhälle ska ge trygghet och möjligheter för alla, oavsett behov och funktionsvariation. Den omfördelning som välfärdssystemen bidrar med skapar ett starkare samhälle.

Vi måste komma bort från den marknadslogik som byggts in i välfärden och som skapar en ojämlig fördelning av välfärd. Marknadslogiken styr oss mot en skiktad välfärd där de som har råd får tillgång till skattesubventionerade genvägar till vård och omsorg medan resten får nöja sig med otillräcklig offentligt finansierad vård, skola och omsorg. Den utvecklingen måste brytas.

“Jämlikheten ökar när välfärden når alla och ger extra stöttning till dem som behöver.”

Välfärd är en förutsättning för ekonomisk utveckling och jämlikhet

En gemensam välfärd, som finns när och där vi behöver den, bidrar till jämlikhet, tillväxt och välstånd. En demokratiskt styrd och solidariskt fördelad välfärd skapar dessutom tillit och sammanhållning mellan människor. En tillit och sammanhållning som är särskilt

“Marknadslogiken styr oss mot en skiktad välfärd där de som har råd får tillgång till skattesubventionerade genvägar till vård och omsorg medan resten får nöja sig med otillräcklig offentligt finansierad vård, skola och omsorg.”

viktig för att samhället ska kunna klara av att genomföra en rättvis klimatomställning. Jämlikheten ökar när välfärden når alla och ger extra stöttning till dem som behöver.

Välfärden stärker allas möjlighet att försörja sig och styra över sina egna liv. En bra och likvärdig skola ger oss kunskaper och förmågor att ta de jobb som växer fram. Det stärker hela samhället, inte bara de som går i skolan eller arbetar där. Samhället gynnas av att föräldrar kan jobba samtidigt som de vet att barnen är trygga och får utvecklas och lära sig nya saker i förskola och fritidshem. Äldre med behov av hjälp kan känna sig trygga med stödet från äldreomsorgen och deras barn kan gå till jobbet utan att oroa sig för sina föräldrar. Personer med funktionsvariation får den hjälp de behöver för att leva ett liv som andra. Det ökar tryggheten både för dem och för deras anhöriga.

Globalt växer insikten om att gemensam välfärd stärker jämlikhet och är en väg till en stark ekonomi och ett robust samhälle. Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) visar att de nordiska ländernas ekonomiska framgångar och sociala jämlikhet vilar på utbyggnaden av gemensamt finansierade välfärdstjänster inom vård, skola och omsorg. FNs fackliga organ för arbetslivsfrågor ILO betonar att för att världens länder ska klara framtida ekonomiska och sociala utmaningar krävs stora satsningar på utbyggd och jämlik omsorg och välfärd.

Politiken i Sverige drivs i annan riktning. Under de senaste decennierna har skattesänkningar och utveckling av marknadsmodeller prioriterats framför välfärdsreformer för jämlikhet. När Socialdemokraterna har haft makten har partiet saknat handlingskraft att vända den utvecklingen. Sedan 2006 har vi dessutom haft en högermajoritet i riksdagen, med de borgerliga partierna och på senare år med stöd av Sverigedemokraterna, som har stoppat försök till viktiga reformer för stärkt välfärd och ökad jämlikhet. För att vända utvecklingen och garantera en god välfärd för alla är investeringar och ökade satsningar därför helt nödvändiga.

Socialförsäkringar som både ger trygghet och uppmuntrar till arbete

Socialförsäkringarna ska ge trygghet och samtidigt vara konstruerade så att de uppmuntrar till arbete. De är värdeskapande både

för individen och samhället. Försäkringarna är både samhälls-ekonomiskt effektiva och omfördelande.

Inkomstbortfallsprincipen är grunden i den svenska socialförsäkringen. Taken i de offentliga försäkringarna följer inte med löneutvecklingen utan måste höjas med aktiva politiska beslut. I dag täcker försäkringarna inte inkomstbortfallet för stora grupper. Därför har kompletterande ersättningar från privata eller kollektivavtalade försäkringar blivit vanligare och betydelsen av dessa har ökat för individerna. Kompletterande försäkringar gör systemet mer komplicerat (det finns risk att missa ersättning) och innebär att olika grupper får bära sina egna kostnader istället för att dela på risken och kostnaden med alla. Behovet av kompletterande försäkringar riskerar också att minska tilltron och betalningsviljan till socialförsäkringssystemet. LO anser att kollektivavtalade försäkringar ska vara "grädde på moset", det vill säga en liten extra ersättning utöver en stark offentlig försäkring.

Utvecklingen på arbetsmarknaden med allt fler otrygga och osäkra anställningar innebär att det finns en växande grupp som har sämre tillgång till socialförsäkringarna. LO anser att socialförsäkringarnas utformning inte får underlätta för arbetsgivare att anställa på osäkra villkor. LOs första prioritet är att alla ska ha trygga anställningar. Samtidigt måste gruppen med otrygga anställningar ha ett rimligt socialförsäkringsskydd.

God välfärd i hela landet

Tyvärr varierar förutsättningarna för god välfärd mycket mellan olika delar av landet. Det finns kommuner och regioner som har svårt att få ekonomin att gå ihop eftersom en stor del av invånarna är äldre och behöver mycket hjälp. Samtidigt tjänar storstäder på att människor flyttar dit när de har gått färdigt skolan och börjar jobba. Inkomststatistiken visar hur en rad kommuner utanför storstäderna nu har en växande grupp medborgare som lever med varaktigt låg ekonomisk standard. De här klyftorna har skadat sammanhållningen i Sverige.

De marknadsreformer som genomförts i välfärden de senaste decennierna har dessutom förvärrat problemet. Dels för att resurser försvinner i vinster, dels för att vinstdrivna verksamheter ofta väljer att etablera sig i närheten av resursstarka områden i storstäder.

Att kommunal och statlig service finns tillgänglig i hela landet är en rättvisefråga, men också en fråga om att skapa förutsättningar för utveckling och tillväxt. Det finns stora behov av investeringar i byggnader, förskolor och skolor, sjukhus och äldreomsorg. Det är satsningar som både skapar jobb och stärker välfärden.

För att klara att upprätthålla en god skola, vård och omsorg i hela landet måste kommunerna få ökade resurser och bättre möjlighet att utforma långsiktigt väl fungerande verksamheter. Staten måste därför ta större ansvar för välfärdens finansiering. För det krävs höjda generella långsiktiga statsbidrag. Det krävs också en väl fungerande omfördelning mellan olika delar av landet. Alternativet är att kommuner och regioner själva höjer skatten, men risken är då att det sker till pris av försämrad jämlikhet eftersom förutsättningar och skattekraft varierar mellan olika delar av landet.

Läs mer

LO (2016) [Grädde på moset? De kollektivavtalade försäkringarnas omfattning på den svenska arbetsmarknaden](#)

ILO (2018), [Care work and care jobs for the future of decent work](#), International Labour Office – Geneva

OECD (2018), [Is the Last Mile the Longest? Economic Gains from Gender Equality in Nordic Countries](#), OECD Publishing, Paris

01.

**I välfärden är
vi samhälls-
medborgare –
inte kunder**

I välfärden är vi samhällsmedborgare, inte kunder. Vi vill att alla ska få välfärd efter behov, inte att de som kan betala extra får gå före. Därför måste både privat betalda genvägar och vinstjakt i välfärden stoppas.

De senaste decennierna har det pågått ett marknadsexperiment i vår gemensamma välfärd. Flera olika marknadssystem har införts, samtliga främst inriktade på att uppnå konkurrens och bra förutsättningar för företagen snarare än att förbättra för alla som tar del av välfärden. Ofta har sådana konkurrensmodeller också införts i verksamhet som fortfarande drivs i offentlig regi. Medborgaren har blivit kund, ett ord som numera används i styrdokument i både kommuner och regioner.

Som samhällsmedborgare har vi ett gemensamt ansvar för att finansiera, utveckla och ta ansvar för samhället, inte bara i dag utan i framtiden. Om vi börjar se oss som kunder är risken att vårt engagemang reduceras till att betala skatt och välja utförare. Samhällsbygget kommer då att krackelera.

“Om vi börjar se oss som kunder är risken att vårt engagemang reduceras till att betala skatt och välja utförare. Samhällsbygget kommer då att krackelera.”

När kommuner och regioner börjar se på oss samhällsmedborgare som kunder blir det också naturligt att de folkvalda börjar se sig som företrädare för en organisation som säljer välfärdstjänster. I stället för att företräda samhällsmedborgaren är risken att de överlåter beslut till tjänstemän, slutar ta ansvar och börjar identifiera sig mer med den offentliga administrationen. De som skulle vara våra valda företrädare blir då i stället vår motpart.

När välfärdsverksamheter börjar se på oss samhällsmedborgare som kunder kommer de att etablera sig där de kan räkna med bäst lönsamhet och inte där det finns störst behov. Det gäller framför allt privata företag i välfärden, men också offentliga utförare påverkas. Effekterna av till exempel vårdvalsreformen i primärvården är tydliga. Det blev fler vårdcentraler i områden där behoven är mindre och färre vårdcentraler i områden där behoven är större.

För samhällsmedborgaren har samhället – vi alla – ett gemensamt ansvar. Vi ser gemensamt till att det finns en bra förskola och skola och vi ser till att vård och omsorg fördelas efter behov. När samhällsmedborgaren blir kund privatiseras det ansvaret. Vi må fortfarande betala gemensamt, men den kund som själv valt en dålig skola eller vårdgivare får stå sitt kast. Jag väljer för mig och du väljer för dig. Men välfärd är inte som andra varor och tjänster. Den som upptäcker att tandkrämen inte smakar bra kan köpa en ny utan livsavgörande konsekvenser. Den som efter grundskolan upptäcker att skolan inte gett de kunskaper den skulle kan inte börja om i årskurs ett.

De marknadsekonomiska incitamenten och styrmodellerna sammanfattas ofta med begreppet New Public Management (NPM). Alla som tar del av välfärden och alla som arbetar i välfärden påverkas. Det professionella utrymmet beskärs. I stället för yrkeskompetens och bedömningar av behov i vardagen styrs arbetet alltmer i detalj av en marknadsekonomisk styrmodell, ofta ner på minutnivå. Vittnesmålen om så kallad pinnjak, att jaga den sorts kvantitet som ger mest intäkter enligt en ersättningsmodell och andra osunda incitament är många. Pinnjakten leder till att enkla åtgärder prioriteras på bekostnad av dem som har störst behov. Osunda incitament gör att saker som kunde klaras av på ett besök på vårdcentralen nu ofta kräver flera. Fokus skiftas från kvalitet till kvantitet.

Styrning enligt NPM-modeller har motiverats med ökad effektivitet och innovation. Efter ett par decennier med NPM har vi facit. Det blev varken billigare eller bättre.

Vinst är fel drivkraft i välfärden

Vinsten som drivkraft går rakt emot idén om en gemensam välfärd. Vinstjakten leder till att personalen pressas när välfärdsföretag slimmar verksamheten för att öka vinsten. Med färre kollegor, för lite tid och för mycket detaljstyrning blir välfärdens kvalitet lidande. Aktörer i välfärden ska inte ha vinst som drivkraft.

Vinstjakten leder till en ojämlik välfärd när företagen försöker attrahera de brukare som företagen får mer ersättning för än de kostar – företagen plockar russin ur kakan. Det är lättare att göra vinst med elever från välutbildade hem än med elever vars föräldrar har

“Marknadssystemen har öppnat upp för en systemhotande välfärdsbrottslighet där till exempel företag inom hemtjänstverksamhet lurar kommunerna på omfattande summor genom att fuska med brukare och tidsregistrering.”

kortare utbildning. Det är också lättare att göra vinst med högt utbildade patienter med lättbehandlade sjukdomar som klarar sig med korta besök än med patienter med kortare utbildning och mer komplicerade sjukdomar som behöver längre besök. Vinstjakten slår därför hårt mot mindre resursstarka grupper, till exempel LO-grupper och deras barn.

Vinstjakten minskar också förtroendet för välfärden. Skattemedel läcker till oseriösa utförare och till orimligt höga vinster. Marknadsystemen har öppnat upp för en systemhotande välfärdsbrottslighet där till exempel företag inom hemtjänstverksamhet lurar kommunerna på omfattande summor genom att fuska med brukare och tidsregistrering. För att medborgarna ska vilja bidra till välfärden via skatten krävs att våra gemensamma resurser till välfärden används där och inte blir en lönsam intäktskälla för privat näringsliv eller brottslingar.

Läs mer

LO (2013) [Åtgärdsprogram för att begränsa vinst i välfärden](#)

LO (2017) [Remissyttrande SOU 2016:78 Ordning och reda i välfärden](#)

LO (2019) [Remissyttrande SOU 2019:56 Idéburen välfärd](#)

LO (2019) [Program för jämlikhet](#)

LO Play (2017) [Kvalitetsjakt eller kvalitetsslakt. Seminarium om kvalitetskrav i välfärden](#)

Klingberg, Mira Hjort & Karl Martinsson (2021) Hemtjänstmaffian. Miljövindeln som förändrade äldreomsorgen.

SKR (2021) [Välfärdsbrott och otillåten påverkan. Från bidragsfusk till systemhotande brottslighet](#)

LOs ståndpunkter:

- Återupprätta samhällsmedborgaren. Vi är inte kunder i vår gemensamt styrda och finansierade välfärd.
- Avskaffa marknadsstyrningen och inför en styrning där välfärdens personal får handlingsutrymme att göra ett bra jobb.
- Reformerna inom välfärdsområdet måste styra mot ökad jämlikhet och tydligare fördelningspolitik och inte ha huvudfokus på konkurrensneutralitet och företagets villkor.
- Stoppa vinstjakten och inför en non-profit-princip i vård, skola och omsorg.

02.

**Vi har råd!
Välfärd skapar
trygghet,
välstånd och
tillväxt**

Sedan 1990-talet har välfärden pressats av ökade krav och minskade resurser. Först på grund av en internationell ekonomisk kris och senare som en följd av fyra mandatperioder med en högermajoritet i riksdagen. Vi har råd att vända utvecklingen.

Rättvisa skatter

Skattesystemet i Sverige är varken rättvist eller enhetligt. I dag gynnas den med kapitalinkomster framför den som har sina inkomster från ett vanligt jobb. Den som har inkomster från pension och andra trygghetssystem betalar högre skatt än den som arbetar. Dessutom har inkomstskatterna för människor med höga inkomster sänkts genom att värnskatten tagits bort. Genom åren har det också införts fler och fler särlösningar och avdrag som gynnar välbeställda. Skatterna på kapital och kapitalinkomster är i ett internationellt perspektiv låga. Bilden av Sverige som ett högskatteland stämmer helt enkelt inte, särskilt inte för kapitalägare.

”I dag gynnas den med kapitalinkomster framför den som har sina inkomster från ett vanligt jobb.”

Reformer för en mer jämn inkomstfördelning, välfärdstjänster som svarar mot sociala behov och ett rättvist och effektivt skattessystem är nödvändiga för att vända utvecklingen.

Investera för att trygga välfärden

Sverige har en av Europas lägsta statsskulder. År 2022 är statsskulden bara 34 procent av BNP och långt under konkurrentländer som Tyskland med 67 procent och snittet i EU med 85 procent. Vi kan alltså låna till nödvändiga investeringar i stället för att finansiera allt direkt via skatten.

Det nuvarande finanspolitiska regelverket innehåller ett så kallat skuldankare som driver ned statsskulden till runt 35 procent. I stället bör skulden stabiliseras på en nivå som är förenlig med dagens samhälleliga behov. Starka statsfinansieringar är inte mycket värda om de skapas genom försämrade förmåga och motståndskraft på andra områden.

Generell välfärd är både allmännytta och egennyttiga

För att det ska vara möjligt att finansiera en generös välfärd måste

välfärdspolitiken vara bra både för kollektivet och individen. Den generella välfärden är en sådan förening. Under höga tak ryms alla, det vill säga om alla får del av och bidrar till välfärden finns det mer pengar att fördela. En generell välfärd är också mer omfördelande än system som enbart riktas till de mest behövande, eftersom acceptansen för att betala in till välfärden blir större när alla får något tillbaka. En generell välfärd har dessutom lägre administrativa kostnader och blir inte stigmatiserande för dem som tar del av den.

Ökad jämlikhet till samma eller lägre kostnad

Vissa av förslagen i det här programmet kräver definitivt att vi satsar mer av gemensamma resurser. Men några av dem kräver bara att vi använder de resurser som redan finns mer ändamålsenligt. Vi kan alltså få ökad jämlikhet till samma eller lägre kostnad.

I välfärden finns just nu en rad exempel på marknadslösningar som kostar onödigt mycket pengar och omfördelar från människor med stora behov till de som har mindre. Vissa marknadslösningar gör både och. Det handlar exempelvis om nätläkare, hyrpersonal i vård och socialtjänst och olika hemtjänstföretag som åker om varandra till olika äldre på samma adress.

Att göra skolan mer jämlik genom en annan fördelningsmodell, slopad skolpeng och ett rättvist skolval kostar inte heller nya skattepengar. Barnomsorg utanför kontorstid kan i allmänhet bedrivas i lokaler som kommunen redan betalar för och vinsten för samhället är mångdubbel.

Läs mer

LO (2019) [Program för jämlikhet](#)

LO (2021) [Skatter för det 21a århundradet – LOs skattepolicy](#)

LO (2022) [Välfärdsgapet. LOs prognos 2022: Resursbehov i vård, skola och omsorg till 2026](#) (och senare upplagor)

LOs ståndpunkter:

- Investera i välfärden både i stad och på landsbygd. Höj och indexera de generella statsbidragen till kommuner och regioner. Det kommunala utjämningsystemet måste utvecklas för att säkra en god välfärd i hela landet.
- Särskilda satsningar måste genomföras för att förbättra villkoren för personalen i välfärdssektorn.
- Reformera skattesystemet. För att klara en hållbar finansiering av välfärden måste skattesystemet vara enkelt, enhetligt och rättvist. Den som arbetar ihop sin inkomst ska inte betala mer i skatt än den som ärvt sin förmögenhet.
- Slut skatteflyktan. Samma beskattning av samtliga förvärvsinkomster, även för ersättning från exempelvis pension, sjukförsäkring, föräldraförsäkring, aktivitetsstöd och a-kassa.

03.

**Personalen
är välfärdens
viktigaste
resurs**

Personalens kompetens, engagemang och resurser är avgörande för välfärdens kvalitet. När de som arbetar i välfärden har rätt kunskap och får tillräckligt med tid för att utföra sitt arbete finns det förutsättningar för en riktigt bra välfärd. Tyvärr saknas de förutsättningarna på många arbetsplatser inom välfärden.

Resursbrist och alltför få kollegor leder till en pressad arbetsmiljö, höga sjukskrivningstal inom välfärdssektorn och att anställda går ned i arbetstid för att orka. Allt fler lämnar helt sonika sektorn helt. En del av förklaringen är att anställningsförhållandena i välfärden har försämrats. Det är fler otrygga anställningar och delade turer med ett långt uppehåll i arbetet mitt på dagen. Bemanningen pressas ned så lågt att det blir omöjligt att göra ett bra jobb. Det finns inget utrymme för flexibilitet utifrån brukarens dagsform. Otrygga anställningar leder till att kontinuiteten i personalgruppen försämras. Verksamheten blir lidande när barn i förskola eller äldre i äldreomsorg ständigt möter nya personer samtidigt som den fastanställda personalen får en tung arbetsbörda att lära upp nya. I hemtjänst har det blivit vanligt med centralt utformade minutscheman. Personalen får inte möjlighet att använda sitt yrkeskunande och sin förmåga till helhetssyn.

”Resursbrist och alltför få kollegor leder till en pressad arbetsmiljö, höga sjukskrivningstal inom välfärdssektorn och att anställda går ned i arbetstid för att orka.”

Varför är bemanningen för låg i välfärden?

Det finns olika förklaringar till underbemanningen i välfärden. Brist på resurser eller att resurser till ökad bemanning inte prioriteras är en viktig orsak. När fackförbundet Kommunal har frågat sina lokala förtroendevalda svarar en majoritet att den låga bemanningen beror på att arbetsgivaren anser att bemanningen är tillräcklig och en femtedel att kommuner inte har råd att öka bemanningen. En annan orsak är att det saknas personer med rätt kompetens. Det är brist i många välfärdsyrken. Det beror både på att för få har utbildats och på att personal väljer att lämna välfärdsyrken.

Vad behöver göras?

Helt grundläggande är att välfärden får mer resurser för att höja bemanningen. Det handlar om att anställa fler men också om att

fler ska få heltidstjänst och arbetsmiljön förbättras så att personalen kan och vill arbeta längre. De satsningar som gjorts i form av avtal om heltidsarbete som norm och insatser för förbättrad arbetsmiljö måste fortsätta och intensifieras. Löner måste bli jämställda och jämlika.

Anställda i vård, skola och omsorg måste få möjlighet att utvecklas i jobbet, få kompetensutveckling och utrymme att använda sin kompetens i arbetet. Tillgången till utbildningsplatser behöver öka, inom både gymnasie- och vuxenutbildningen. Det behövs nationella modeller för yrkesutveckling som tydligt definierar utbildningsinnehåll och yrkesroller. Inom vård och omsorg har en sådan modell utvecklats för yrkesrollerna vårdbiträde, undersköterska och undersköterska med specialistutbildning. Liknande yrkesutvecklingstrappor behövs inom andra välfärdsområden.

Läs mer

LO (2022) [Välfärdsgapet. LOs prognos 2022: Resursbehov i vård, skola och omsorg till 2026](#) (och senare upplagor)

LO (2023) [Aktiv kompetenspolitik för livslångt lärande](#)

LOs ståndpunkter:

- Höj bemanningen i skolan, vården och omsorgen och förbättra arbetsvillkoren så att de anställda vill och orkar jobba kvar. Tillsvidareanställningar på heltid måste bli norm. Delade turer behöver avskaffas och den fysiska och psykiska arbetsmiljön förbättras.
- Öka generella statsbidrag för att skapa större utrymme för ökad bemanning, kompetensutveckling, förbättrade arbetsvillkor samt jämställda och jämlika löner i välfärden.
- Välfärden behöver en styrning och organisering som ger personalen handlingsutrymme att använda sin erfarenhet och kompetens.
- Skapa många vägar in för den som vill arbeta i välfärden. Det behövs en utvecklad vuxenutbildning i kombination med förbättrade former för validering och goda ekonomiska möjligheter för människor att utbilda och omskola sig till välfärdsyrken. Nationella kompetenskrav och yrkesutvecklingstrappor behöver tas fram inom flera LO-yrken.

04.

**Det ska gå
att kombinera
arbete och familj
– oavsett yrke**

Välfärdspolitiken i Sverige ska göra det möjligt för alla att kombinera omsorgsansvar med jobb. När man får barn ska man inte behöva säga upp sig från jobbet utan ha rätt att vara hemma, och få föräldrapenning för att ha råd att vara det. När barnet blir lite större finns offentligt finansierad förskola och fritidshem så att föräldrarna kan arbeta.

Traditionellt har kvinnor haft omsorgsansvar för barn och äldre, i Sverige såväl som i andra länder. I många länder finns det inte stöd för att kombinera familj med jobb som är tillgängligt för alla. Bara familjer med högre inkomster har råd att köpa omsorgstjänster. Det innebär att många kvinnor utan höga inkomster tvingas välja mellan familj och egen försörjning. Sverige har valt en annan väg. Alla, kvinnor och män, oavsett klassbakgrund ska kunna arbeta och försörja sig även om de har barn eller äldre släktingar. Det bidrar till en jämlik jämställdhet och det stärker samhällsekonomin eftersom en större del av befolkningen arbetar.

Omsorg om barn

En offentligt finansierad välfärd är avgörande för jämlik jämställdhet, men den behöver utvecklas. Fast föräldraledigheten kan delas lika mellan föräldrar så tar mammor fortfarande ut den största delen av ledigheten. Det lägger grunden för ett ojämnt arbetsliv och familjeliv, samt senare till ojämnt pensioner.

Föräldraförsäkringen är dessutom utformad så att den ökar ojämlikheten. Regelverket är mer fördelaktigt för föräldrar med höga löner och friare arbetsliv. De har både råd att spara dagar och möjlighet att anpassa sina arbetstider för att få vardagen med barn att fungera. Medan föräldrar med lägre löner och styrt arbetsliv måste använda fler föräldradagar under barnens första år, och har inte samma möjligheter till flexibilitet senare i barnets liv. Det gör det svårt att flexa i vardagen för att få ihop livet med både barn och arbete eftersom de är styrda i tid och rum i sitt arbete.

Kommuner är inte tvungna att erbjuda barnomsorg på kvällar, nätter och helger, även om föräldrarna jobbar då. En fjärdedel av LO-förbundens medlemmar arbetar sådana tider. Det skapar skillnader i möjligheten att kombinera jobb och familj beroende på yrke. För en trygg barndom och för jämlika möjligheter för föräldrar att försörja sig anser LO att alla kommuner ska erbjuda barnomsorg

“Oavsett var man bor, vilka tider man arbetar eller om arbetstiderna inte går att förutse månader i förväg måste det finnas tillgänglig barnomsorg.”

utanför kontorstid på ett sätt som fungerar i familjernas vardag. Oavsett var man bor, vilka tider man arbetar eller om arbetstiderna inte går att förutse månader i förväg måste det finnas tillgänglig barnomsorg. Det blir tryggare för barnen, ger inkomst för föräldrarna och mer skatteintäkter till välfärden.

Omsorg om äldre

När äldreomsorgen hjälper äldre kan deras vuxna barn gå till jobbet och den äldre behöver inte bli beroende av anhöriga. Det gör att fler kvinnor över 55 år kan arbeta i Sverige, jämfört med andra länder. Men omsorgen om äldre har under lång tid stramats åt och splittrats upp på många olika aktörer utan krav på samordning. Det har lett till ökad anhängigomsorg och att ansvaret för att samordna och organisera omsorgen i stor utsträckning har hamnat på de äldres anhöriga.

”När äldreomsorgen hjälper äldre kan deras vuxna barn gå till jobbet och den äldre behöver inte bli beroende av anhöriga.”

Om ansvaret blir för stort tar orken slut. Nästan hälften av alla i medelåldern ger anhängigomsorg och detta antal ökar. Som en följd av detta blir allt fler själva sjukskrivna. Uppskattningsvis har 140 000 personer gått ned i arbetstid eller slutat arbeta för att ta hand om sina anhöriga. Under de kommande åren väntas behov av äldreomsorg att stiga när andelen av befolkningen som är över 80 år ökar. För att det inte ska leda till att fler går ned i arbetstid mot sin vilja för att vårda sina anhöriga behövs stora satsningar på att bygga ut och stärka äldreomsorgen.

Omsorg om personer med funktionsvariation

Att jobba och vara förälder ska vara möjligt även för den som har barn med funktionsvariation. Anhöriga ska kunna lita på omsorgsinsatserna och inte tvingas till att ta ett större omsorgsansvar än de vill och orkar. Det är viktigt både för att personer med funktionsvariationer ska kunna leva ett självständigt liv och för de anhöriga.

Läs mer

LO (2014) [Med omsorg om det gemensamma – LOs handlingsprogram för omsorgstjänsterna](#)

LO (2022) [Den klassblinda familjepolitiken – vem kan arbeta och ha familj? Sveriges Jämställdhetsbarometer](#) (och senare upplagor)

LOs ståndpunkter:

- Den offentligt finansierade välfärden måste utformas så att den stödjer föräldrars och andra anhörigas möjligheter att kombinera lönearbete och omsorgsansvar.
- Föräldraförsäkring, föräldraledighetslagen och barnomsorg måste fungera väl oavsett förälderns yrke, anställningsform och villkor.
- Föräldraförsäkringen ska delas lika mellan föräldrarna och utformas så att det obetalda arbetet delas mer lika mellan kvinnor och män. Tyngdpunkten i försäkringen ska ligga på omsorg när barnen är små, men försäkringen måste också göra det möjligt för alla föräldrar, oavsett inkomst, att kombinera jobb och omsorg även för äldre barn.
- Föräldrar ska ha rätt till barnomsorg när de jobbar, även på kvällar, helger, tidig morgon och nätter. Det ska inte vara tillåtet att ställa högre krav på föräldrar som arbetar utanför kontorstider än de som arbetar dagtid på vardagar, för att få tillgång till barnomsorg.
- Det ska vara möjligt att jobba och vara förälder även för den som har barn med funktionsvariation.

05.

**Bra start i livet
för alla barn**

I Sverige ska alla barn få bra förutsättningar. Det är viktigt för det enskilda barnet men också för att skapa ett jämlikt samhälle med tillväxt och utveckling. Trygga barn ger trygghet för alla. Forskningen visar att bra förskola och skola för alla barn gör stor skillnad för hur det går i resten av livet. Insatserna har särskilt stor betydelse för barn från mer resurssvaga familjer och om de görs tidigt i livet. Det är ett skäl till att förskola och skola intar en särställning när det gäller möjligheten att utjämna klyftor. Det behövs omfattande satsningar på förskola, skola och fritidshem så att de kan klara sitt kompensatoriska uppdrag. Det behöver finnas tillräckligt många vuxna som kan ge barnen trygghet, stimulans och goda kunskaper. Grundskolan är avgörande för vilka möjligheter en individ kommer att ha senare i livet.

”Den ökade ojämlikheten innebär att fler barn är fattiga och socialt utsatta.”

Barn ska inte växa upp i fattigdom

Den ökade ojämlikheten innebär att fler barn är fattiga och socialt utsatta. Social och ekonomisk marginalisering skapar problem. Barn till föräldrar med låga inkomster är mer utsatta än andra. Risken för fysisk och psykisk ohälsa, svårigheter i skolan, utsatthet för brott och ökad risk för att hamna i kriminalitet, arbetslöshet och beroende av försörjningsstöd bland unga har en gemensam nämnare – en uppväxt i hushåll med låg ekonomisk standard.

Att skapa bättre förutsättningar för föräldrars arbete, och för arbete med löner det går att leva på, är det viktigaste vi kan göra för att lyfta barn ur fattigdom. Men det räcker inte. Ensamstående föräldrar (varav en majoritet är mammor), och föräldrar med utländsk härkomst har fått det svårare att försörja sig på löneinkomster. Då behövs samhällets stöd. Det gäller också för familjer där föräldrarna är sjuka, studerar, är mellan jobb eller ännu inte kommit in på arbetsmarknaden.

Men den ekonomiska familjepolitiken och det yttersta skyddsnätet för de mest utsatta har försämrats. Flera transfereringssystem som ofta är avgörande för att familjer ska klara sig på egen hand utan ekonomiskt bistånd, exempelvis barnbidrag och bostadsbidrag för barnfamiljer, har urholkats. Det beror på att de inte har räknats upp

med prisutvecklingen. Försämringarna i skydds nätet sätter spår i livsvillkoren för unga och påverkar dem även senare i livet.

Förskola för alla barn

Förskolan ska vara jämlik och kompensatorisk så att alla barn får samma möjlighet till lek och pedagogiskt lärande. Resurser till förskolor ska fördelas utifrån barnens behov. Storleken på barngrupperna behöver minska och för att det ska vara möjligt krävs både ekonomiska satsningar och satsningar på att utbilda fler barnskötare och förskollärare. Barn som behöver stöd och hjälp ska kunna få det redan i förskolan.

”Storleken på barngrupperna behöver minska och för att det ska vara möjligt krävs både ekonomiska satsningar och satsningar på att utbilda fler barnskötare och förskollärare.”

Förskolan ska också nå alla barn. Forskningen visar att en förskola av god kvalitet är särskilt gynnsam för barn till föräldrar som är arbetslösa.

Skolan ska vara kompensatorisk och bidra till jämlikhet

Skolan ska vara en positiv kraft i vårt samhälle för ökad jämlikhet och frihet, men dagens svenska skola är inte det. I stället bidrar systemet som fördelar resurser till skolor till ökad ojämlikhet. Skillnaderna i hur väl barn klarar skolan har ökat mellan barn med olika klassbakgrund och mellan olika skolor. Dagens skolval och skolpengssystem har medfört en ökad ojämlikhet. Barn med olika bakgrund möts mer sällan i skolan. Etableringsfrihet för friskolor tillsammans med skolpeng per elev har gjort det lönsamt att locka till sig ett elevunderlag med bättre förutsättningar och mer studievana föräldrar.

Det marknadssystem som skapats i skolan har lett till att skolans resurser inte omfördelas tillräckligt efter barns behov, klass och andra bakgrundsvillkor. Det försämrar möjligheter för elever med större behov av stöd att klara sig bra i skolan och senare i livet. Reglerna kring resursfördelning utgår i hög grad från att skapa lika villkor mellan privata och kommunala aktörer, snarare än att skapa en jämlik och likvärdig skola som förmår kompensera för barns olika förutsättningar. Det finns också stora skillnader i hur mycket pengar som olika kommuner satsar på skolan.

“Det marknadssystem som skapats i skolan har lett till att skolans resurser inte omfördelas tillräckligt efter barns behov, klass och andra bakgrundsvillkor.”

Lärfritids för trygghet och goda kunskaper

I dag går det nästan dubbelt så många barn per årsarbetare i fritids som för tjugo år sedan. Barngrupperna har under samma period vuxit med tio barn. Det är varken bra för barnen eller för samhället. Föräldrarnas ekonomi har stor inverkan på barns möjligheter till organiserade fritidsaktiviteter och i områden med lägre inkomster är dessutom färre barn inskrivna i fritids.

“Föräldrarnas ekonomi har stor inverkan på barns möjligheter till organiserade fritidsaktiviteter och i områden med lägre inkomster är dessutom färre barn inskrivna i fritids.”

Fritids har stora möjligheter att vara en kompensatorisk resurs och bidra till förbättrade skolresultat, men då krävs rejäla satsningar. Fritidshemmen har även en stor potential i att komplettera hemmet genom att ge barn en trygg omsorg och utrymme för lek, rörelse och skapande aktivitet. Verksamheten ger även möjlighet att träna på demokrati, inflytande och ansvar i praktiken. LO föreslår därför införandet av lärfritids, för att stärka barns kognitiva och icke-kognitiva utveckling. Fler barn ska erbjudas möjlighet till olika former av fritidsaktiviteter avgiftsfritt och som en del av fritids. Även läxläsning och olika former av särskilt stöd av speciallärare ska finnas tillgängligt, liksom möjligheter till fri lek. Resurser måste tillföras för att kraftigt öka personaltätheten och minska barngruppernas storlek.

Stärk det sociala stödet i skolan

Särskilt stöd är ofta avgörande för att elever ska klara skolan. Men det stödet har minskat i lägre årskurser. Samhället måste stärka skyddet och se till att det finns resurser. Det handlar både om tidiga åtgärder i skolan och om att stärka det förebyggande sociala och medicinska arbetet, alltså elevhälsa, barn- och ungdomspsykiatri och socialtjänst.

Läs mer

LO (2016) [remissyttrande SOU 2016:78 Ordning och reda i välfärden](#)

LO (2019) [Välfärdspolitik och jämlikhet](#)

LO (2021) [remissyttrande SOU 2020:28 En mer likvärdig skola –
minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning](#)

LO (2021) [remissyttrande SOU 2020:33 Gemensamt ansvar – en
modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning](#)

LO (2022) [Välfärdsgapet. LOs prognos 2022: Resursbehov i vård,
skola och omsorg till 2026 \(och senare upplagor\)](#)

LO (2023) [remissyttrande SOU 2022:53 Statens ansvar för skolan –
ett besluts- och kunskapsunderlag](#)

LOs ståndpunkter:

- Den ekonomiska familjepolitiken måste utformas så att målet om att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer uppfylls.
- Bygg en jämlik och kompensatorisk förskola och skola.
- Reformera skolvalssystemet till att bli mer enhetligt och jämlikt. Mer blandad elevsammansättning på skolor genom nya upptagningsområden och förändrat skolval.
- Stoppa vinstjakten i förskolan och skolan.
- Avskaffa skolpengen. Resurser ska fördelas till klass och skola, inte per elev.
- Stoppa friskolors etableringsfrihet. Skola är samhällelig infrastruktur och kommunerna måste ges förutsättningar för att ta sitt ansvar för planering av skolor.
- Anställ fler vuxna i förskola och skola. Barnskötare, fritidsledare, specialpedagoger, elevhälsovårdspersonal, lärar- och elevassistenter behövs för att kunna ge hjälp och stöd på ett tidigt stadium.
- Satsa på lärfritids och mer stimulerande aktiviteter i verksamheten.
- Slopa avgiften för fritids. Ge alla barn rätt till fritids, även barn till föräldralediga och arbetslösa.
- Barn till föräldralediga, arbetslösa och personer med försörjningsstöd ska ha rätt till barnomsorg minst 30 timmar i veckan.

- Minska barngrupperna på förskola och fritidshem. Bemanningen måste vara dimensionerad efter barngruppernas storlek och barnens vistelsetider.
- Stärk studie- och yrkesvägledningen.

06.

**Trygg och
jämlig omsorg
stärker hela
samhället**

Omsorgen är trygg och jämlik när den är gemensamt finansierad, fördelad efter behov och av hög kvalitet. Det skapar trygghet och sammanhållning att äldre och personer med funktionsvariation får den omsorg de har behov av. En förutsättning för omsorg av hög kvalitet är att personalen känner omsorgsmottagaren och vet på vilket sätt hjälpen ska ges. Personalen behöver också ha rätt kompetens och tillräckligt med tid för att kunna vara flexibel och anpassa omsorgen efter personens dagsform.

Äldreomsorg med hög kvalitet

Sverige har byggt upp en vård och omsorg om äldre av hög kvalitet. Det är centralt för dagens äldre och det bidrar till trygghet och sammanhållning att veta att när vi blir gamla och behöver hjälp kommer vi få det. Åtta av tio äldre som har hemtjänst eller bor på särskilda boenden är nöjda med omsorgen. Men det finns brister, vilket fick stor uppmärksamhet under coronapandemin. Under flera decennier har resurserna inte ökat i nivå med behoven. Tiden för de insatser som äldre får har kortats. Äldre får hemtjänst eller särskilt boende först när de har stora hjälpbehov. Marknadslösningar och nedskärningar har lett till att multisjuka äldre skickas runt i en vård och omsorg som är uppdelad på många olika utförare, ofta utan ett sammanhållet ansvar.

I dag har personal i äldreomsorgen ofta en pressad arbetssituation. Många tvingas till korta besök hos sina brukare och har svårt att ta rast. Centralt utformade minutscheman leder till att personalen inte kan ha den flexibilitet som behövs utifrån äldres olika dagsform. Det påverkar kvaliteten på den omsorg som de äldre får och de anställdas arbetsmiljö. Samtidigt som äldreomsorgen har stramats åt har anhörigas omsorg om äldre ökat. Anhörigas stöd till sina närstående äldre kan vara uppskattat av båda, men det måste vara ett fritt val både för den äldre och de anhöriga.

Personer med funktionsvariation ska kunna leva ett liv som andra

Sverige har länge strävat efter att skapa en samhällsgemenskap där personer med funktionsvariation kan vara fullt delaktiga i samhällslivet. Det handlar både om att alla samhällssektorer ska utformas så att personer med funktionsvariation ska kunna vara delaktiga och om att personer med funktionsvariation har rätt till individuellt stöd som de behöver för att kunna leva ett liv som

andra. Den som behöver stöd för att komma in på, eller tillbaka till, arbetsmarknaden ska få det.

Sedan lagen om särskilt stöd, LSS, infördes har verksamheten personlig assistans växt kraftigt. För många personer med funktionsvariation har assistansen betytt att de kan leva ett liv som andra. Samtidigt är assistansbranschen extremt marknadiserad och svår att följa upp. Flera oseriösa utförare har tagit sig in i branschen. Arbetsvillkoren är sämre än i andra delar av arbetsmarknaden. I dag kan en personlig assistent vara timanställd hur länge som helst och ha en uppsägningstid på bara två veckor. Det är inte värdigt svensk arbetsmarknad. Det försämrar också kvaliteten i assistansen.

Omsorg fördelad efter plånbok är ett hot mot generell välfärd

Andelen äldre som köper hushållsnära tjänster med rutavdrag har ökat i takt med att biståndsbedömd äldreomsorg har blivit svårare att få och tiderna för insatser minskat. Även bland personer med funktionsvariation kan ruttjänster bli en utväg om samhällets stöd inte räcker till. Men bara för de som har råd. Det leder till att den enskildes plånbok i praktiken avgör vilket stöd den personen får, inte behoven. Om den utvecklingen fortsätter kommer vi inte längre ha en generell välfärd av hög kvalitet fördelad efter behov. I stället får vi en åtstramad offentligt finansierad basvälfärd för vanligt folk och en skattesubventionerad privat betald VIP-välfärd för de rika.

Ett samhälle försvagas om medborgare inte har förtroende för välfärden och viljan att bidra till det gemensamma försvinner. Utvecklingen mot en skiktad välfärd med åtstramad offentligt finansierad basvälfärd för vanligt folk och en skattesubventionerad privat betald VIP-välfärd för de rika måste brytas.

Läs mer

LO (2019) [Välfärdsolitik och jämlikhet](#)

LO (2021) [LOs yttrande över SOU 2020:52 Rutavdrag för äldre](#)

LO (2022) [Välfärdsgapet. LOs prognos 2022: Resursbehov i vård, skola och omsorg till 2026](#) (och senare upplagor)

LO (2023) [Om rutavdraget avskaffas](#)

LO Play (2019) [Seminarium om välfärd och jämlikhet](#)

LO Play (2020) [Seminarium: Hemtjänst eller rutavdrag?](#)

LOs ståndpunkter:

- Omsorgspersonal måste få bra villkor. De ska ha tillräckligt med tid och kollegor för att kunna ge god omsorg utan att slita ut sig på jobbet.
- Samordningen mellan vård och omsorg behöver stärkas så att det finns ett helhetsansvar utifrån vård- och omsorgstagarens behov.
- Sänk trösklarna för att beviljas insatser från hemtjänsten. Utveckla hemtjänsten till den flexibla individanpassade tjänst den ska vara.
- Omsorgen ska styras av demokratiska beslut, inte av marknaden. Avskaffa lagen om valfrihetssystem, LOV, och inför en styrning som fokuserar på kontinuitet och samordning av vård och omsorg samtidigt som de som får omsorg har valmöjligheter.
- Avskaffa rutavdraget för att stoppa en utveckling mot omsorg fördelad efter plånbok.

07.

**Jämlik och
sammanhållen
vård för en
jämlik hälsa**

Sjukvården rankas ofta som den viktigaste politiska frågan för svenska folket. Människor värderar hälsa – att vara frisk och få vård om man blir sjuk – mycket högt. Hälsan påverkar dessutom livet på flera sätt, till exempel möjligheten att arbeta och försörja sig. Sveriges hälso- och sjukvård ska fördelas utifrån behov. Det har bidragit till en god och, jämfört med andra länder, jämlik folkhälsa. Sjukvården är bland de bästa i världen när det gäller medicinsk kvalitet.

Folkhälsan fortsätter att utvecklas positivt, men skillnaderna utifrån klass, kön och födelseland ökar. Det beror på ökade ekonomiska klyftor och mer pressade arbetsvillkor. Dessa skillnader behöver framför allt minskas genom jämlikhetspolitik för att skapa mer jämlika livsvillkor. De ökade hälsoskillnaderna hänger också samman med att tillgång till vård har blivit mer ojämlig.

Ojämlig vård mellan olika delar i landet

Det finns stora geografiska skillnader i vården, bland annat i tillgång till utrustning och specialistkompetens. Flera regioner har svårt att rekrytera personal. Det är särskilt svårt i glesbygd och i flera glesbygdsregioner slukar kostnaden för hyrpersonal en stor del av budgeten.

Vårdmarknad leder till ojämlig och uppsplittrad vård

När vården organiseras som en marknad blir vården mer ojämlig. Inom primärvården är alla regioner tvingade att skapa ett vårdvalssystem enligt lagen om valfrihetssystem, LOV. Några regioner har valt att organisera ännu fler delar av vården som vårdval. Ett vårdvalssystem innebär fri etablering av utförare som uppfyller de krav som regionen formulerat. Patienten kan sedan välja bland de utförare som har valt att etablera sig i området och kan även byta utförare. Ersättningen till utföraren följer med patienten.

Marknadsreformerna går rakt emot principen om att vård ska fördelas efter behov. I stället fördelas vården till dem som efterfrågar den. Vårdföretag försöker attrahera de patienter som ger företagen mer intäkter än de kostar, genom att till exempel etablera sig i resursstarka områden eller rikta sin marknadsföring till vissa grupper. Om patienten ska kunna ha ett helt fritt val mellan vårdgivare krävs en överetablering. Men eftersom resurserna är begränsade blir det istället vårdgivarna som får makt över vilka patienter som får tillgång till vård.

Marknadslogiken missgynnar också samarbete och möjligheten att ta ett helhetsansvar. Det leder till att vården blir uppdelad på många olika vårdgivare som styrs och utvärderas som om de inte påverkar eller påverkas av andra aktörer. Den fragmentiserade marknadsvården ställer även höga krav på patienter och anhöriga att samordna insatser och ställa krav.

Marknadsvården har också bidragit till att det har bildats nätläkarbolag. De erbjuder digitala vårdkontakter till patienter med små vårdbehov. Digitalisering har potential att förbättra vården, men nätläkarbolagen har snarare hittat kryphål för att tjäna pengar. De satsar på att skapa efterfrågan på vård för sjukdomar som egentligen inte behöver behandling och få betalt med gemensamma skattemedel.

Risk för tudelad vård med privatfinansierade genvägar

Marknadsreformer och privatisering av vård har skapat förutsättningar för en växande marknad för privata sjukvårdsförsäkringar. Försäkringarna är lönsamma för försäkringsbolagen som säljer en försäkring med begränsat innehåll till framför allt friska personer. Men de privata sjukvårdsförsäkringarna är dåliga för samhället. De hotar tilliten till den offentligt finansierade sjukvården och därmed även viljan att betala för välfärden via skatten.

Privata vårdgivare kan med dagens lagstiftning ta emot både offentligt finansierade patienter och privat finansierade. Om försäkringspatienterna går före offentligt finansierade patienter med samma eller större behov gör det vården ojämlik. Det undergräver också den svenska välfärdsmodellen med välfärd av hög kvalitet som fördelas efter behov. Vi riskerar en utveckling mot en VIP-välfärd för de rika och en otillräcklig offentligt finansierad basvälfärd till resten. För LO-grupper skulle det innebära försämrade vård och alltmer pressade arbetsvillkor för dem som arbetar i en åtstramad otillräcklig basvälfärd. Den här utvecklingen måste brytas.

“Marknadsreformerna går rakt emot principen om att vård ska fördelas efter behov. I stället fördelas vården till dem som efterfrågar den.”

“Organiseringen och styrningen av vården måste läggas om i grunden från konkurrens och marknadsutsättning till att styra mot en jämlik och behovsbaserad vård.”

Läs mer

LO (2019) [Ojämlig hälsa](#)

LO (2022) [Välfärdsgapet. LOs prognos 2022: Resursbehov i vård, skola och omsorg till 2026](#) (och senare upplagor)

LO (2022) [LOs yttrande över SOU 2021:80 Reglering av privata sjukvårdsförsäkringar](#)

LO (2022) [LOs yttrande över Ds 2022:15 Regler om privata sjukvårdsförsäkringar inom den offentligt finansierade hälso- och sjukvården](#)

LOs ståndpunkter:

- Principen om att vård ska fördelas efter behov behöver stärkas. Organiseringen och styrningen av vården måste läggas om i grunden från konkurrens och marknadsut-sättning till att styra mot en jämlik och behovsbaserad vård. Marknadsstyrningen behöver ersättas med styr-former som stärker invånarnas och de anställdas tillit och delaktighet.
- Utveckla vården genom stärkta resurser till hälso- och vårdcentraler med vårdpersonal som känner befolk-ningen och har förutsättningar att ta ett helhetsansvar.
- Vårdföretag ska inte ha fri etableringsrätt inom offentligt finansierad vård. Lagen om vårdvalssystem, LOV, måste avskaffas, liksom dagens tvingande privatisering av primärvården.
- Privata sjukvårdsförsäkringar ska stoppas. Privata vård-givare som tar emot offentligt finansierade patienter ska inte få kombinera med intäkter från patienter med privata sjukvårdsförsäkringar.

08.

**Ingen ska bli
fattig på grund
av sjukdom**

Sjukförsäkringen ska ge ett fullgott inkomstskydd vid sjukdom som sätter ned arbetsförmågan. Alla bidrar till försäkringen, och har samma rätt till ersättning vid sjukdom. När den stora majoriteten medborgare har sin inkomst försäkrad i samma sjukförsäkring fungerar den också som en riskutjämning. En del grupper löper större risk att bli sjuka, och därmed fungerar alltså sjukförsäkringen som en solidarisk omfördelning mellan kvinnor och män, lågavlönade och högavlönade och mellan olika perioder i livet.

”När den stora majoriteten medborgare har sin inkomst försäkrad i samma sjukförsäkring fungerar den också som en riskutjämning.”

Sjukförsäkringen är viktig för att hålla ihop samhället och grundläggande för vår tillit till hela välfärdsstaten. Vi måste kunna lita på att den trygghet vi betalt för, via sjukförsäkringsavgiften, verkligen finns där den dagen vi behöver den. Den som blir sjuk och inte kan arbeta ska inte bli fattig. Ekonomisk trygghet är en rättighet. Man ska få det stöd man behöver. Rehabiliteringen under den tid det tar att komma tillbaka till arbete måste stärkas.

Ekonomisk trygghet för sjuka urholkas på flera sätt

Den som blir sjuk och inte kan arbeta får mindre pengar av flera skäl. Ett är jobbskatteavdragen som skapar en skatteorättvisa där sjukskrivna betalar mer skatt på sin inkomst än de som förvärvsarbetar. Ett annat är att inkomsttaket i sjukförsäkringen inte har hängt med i löneutvecklingen. Taket i den allmänna sjukförsäkringen behöver höjas så att 80 procent av de försäkrade får 80 procent av sin inkomst när de är sjuka. Dessutom behöver ersättningsnivån vara 80 procent under hela sjukskrivningen. I dag sänks ersättningsnivån till 75 procent efter ett år för de flesta sjukskriva.

Även karensavdraget gör sjuka fattigare. Avskaffandet av karensavdraget för alla är ett viktigt samhällsintresse för att motverka skadlig sjuknärvaro och smittspridning. Ett avskaffat karensavdrag är därmed positivt för samhällsekonomin och folkhälsan.

Karensavdraget är en klasslagstiftning. De som har ett jobb där de kan jobba hemifrån småsjuka kan slippa avdraget. Men 9 av 10 LO-förbundsmedlemmar måste utföra sitt arbete på plats. Många

har inte råd att förlora en dagsinkomst och går till jobbet fast de är sjuka. I diskussionen om karensavdrag pratas det om en självrisk. Men det finns redan en självrisk, i form av att inte hela inkomstbortfallet ersätts vid sjukdom samt kravet på läkarintyg. Detta tjänar samma syfte och är fullt tillräckligt.

“Karensavdraget är en klasslagstiftning.”

Mindre stelbent rehabilitering

2008 infördes den så kallade rehabiliteringskedjan där bedömningen av arbetsförmågan ändras vid fasta tidpunkter. Under de första 90 dagarna bedömer Försäkringskassan om den enskilde på grund av sjukdom inte kan arbeta i sitt vanliga arbete eller annat arbete som arbetsgivaren tillfälligt kan erbjuda. Från och med dag 91 bedöms arbetsförmågan även mot omplacering hos arbetsgivaren, och efter dag 180 mot förvärvsarbete i en sådan angiven yrkesgrupp som innehåller arbeten som är normalt förekommande på arbetsmarknaden. Det finns undantag att bedöma mot normalt förekommande arbeten om den enskilde har rätt att ta ut inkomstgrundad ålderspension, har förutsättningar att återgå till sitt arbete eller befinner sig i en situation där det anses oskäligt.

Bakgrunden till att rehabiliteringskedjan infördes var att den enskilde skulle ges möjlighet att ställa om till annat arbete. I praktiken har dock rehabiliteringskedjan inneburit allt för snäva och stelbenta tidsgränser för när arbetsförmågan ska bedömas och att rätten till ersättning har ifrågasatts under pågående sjukperiod. Konsekvensen har blivit att många sjukskriva har blivit utförsäkrade. Tidsgränserna behöver i stället omvandlas till stödjepunkter där den enskilde rustas med tydliga rehabiliteringsrättigheter. Försäkringskassan ska väga in att individer har en varierande omställningsförmåga beroende på utbildning, bosättningsförhållande och ålder. Omställningskraven behöver vara realistiska, föregås av individuellt anpassat omställningsstöd och vara knutna till verkligheten.

Mer verklighetsanpassad bedömning av rätten till sjukersättning

Nivån i sjukersättningen är för låg. Ersättningen utgår normalt med 64 procent av den enskildes så kallade antagandeinkomst och för den som endast lever på garantinivån i sjukersättningen är det tufft. Det är även svårt att få sjukersättning för personer som på grund

av skada, sjukdom eller funktionsnedsättning troligen aldrig kommer att kunna arbeta heltid. Regelverket behöver bättre anpassas till den faktiska situationen som många som drabbats av långvarig sjukdom befinner sig i. Bedömning av arbetsförmågan behöver vara samma som i bedömningen av rätten till sjukpenning; att arbetsförmågan prövas mot ett normalt förekommande arbete. Dessutom behöver kravet på att arbetsförmågan ska vara "stadigvarande nedsatt" ändras till "överskådlig tid" eftersom det är svårt för läkaren att göra en prognos för all framtid.

Fler omfattande förbättringar behövs

Ett antal positiva lagändringar och höjningar av ersättningsnivåer har skett under 2020–2022. Den enskilde får mer tid att fullfölja sin rehabilitering och har större möjlighet att i första hand återgå till arbete hos den egna arbetsgivaren. Behovsanställda har fått ett bättre skydd, människor nära pensionsåldern behöver inte ställa om till annat arbete och inkomsttaken har höjts. Det här är förbättringar som LO steg för steg har drivit fram. Men det är inte tillräckligt.

Det krävs fortfarande omfattande förändringar innan det går att säga att Sverige har en rimlig och mänsklig sjukförsäkring. Den enskilde ska fullt ut vara försäkrad i befintligt skick och i relation till faktiskt existerande arbeten. Det innebär att det ska finnas realistiska förutsättningar för personen att faktiskt få det arbete som den bedöms kunna ta. Både utifrån ålder, utbildning och var i landet personen bor.

Läs mer

- LO (2012) [Framtidens sjukförsäkring – en rimligare försäkring och ett rymligare arbetsliv.](#)
- LO (2015) [LOs yttrande över SOU 2015:21 Mer trygghet och bättre försäkring](#)
- LO (2020) [LOs yttrande över SOU 2020:26 En sjukförsäkring anpassad efter individen](#)
- LO (2020) [LOs yttrande över SOU 2020:24 Tillsammans för en välfungerande sjukskrivnings- och rehabiliteringsprocess](#)
- LO (2020) LOs yttrande över S 2020:04 Utredning om sjuk- och aktivitetsersättningen samt förmåner vid rehabilitering
- LO (2020) [LOs yttrande över SOU 2020:6 En begriplig och trygg sjukförsäkring med plats för rehabilitering](#)
- LO (2021) [LOs yttrande över promemoria Stärkt trygghet vid långvarigt nedsatt arbetsförmåga](#)
- LO (2021) [LOs yttrande över SOU 2021:69 En sjukförsäkring med prevention, rehabilitering och trygghet](#)
- LO (2022) LOs yttrande över kunskapsmaterial framtaget av Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen

LOs ståndpunkter:

- Den som är sjukskriven ska inte betala mer skatt än den som arbetar på grund av jobbskatteavdraget.
- Inkomsttaket i sjukförsäkringen behöver höjas. 80 procent av de försäkrade ska få 80 procent av sin inkomst om de är sjuka.
- Sjukpenningen ska vara 80 procent under hela sjukperioden.
- Karensavdraget ska avskaffas permanent.
- Sjukförsäkringens tidsgränser ska omvandlas till stödjepunkter med fokus på den enskildes rehabilitering och det faktum att förutsättningar att återgå i arbete varierar mellan individer.
- Bedömningen av arbetsförmågan mot normalt förekommande ska göras mot faktiskt existerande arbeten och inte endast yrkesgrupp.
- Ersättningsnivån i sjukersättningen ska höjas.
- Kvalifikationskraven för att få sjukersättning måste bli mer rimliga så att långtidssjuka garanteras ekonomisk trygghet.

09.

**Tänderna är en
del av kroppen –
motverka
klasskillnaderna
i tandhälsa**

Insatserna för en förbättrad tandhälsa hos de mest socialt och ekonomiskt utsatta grupperna är en viktig jämlikhetsfråga. För att bekämpa ojämlikheten måste det genomföras effektiva insatser som minskar klasskillnaderna i tandhälsa. Tänderna är en del av kroppen och behovsprincipen bör genomsyra hela tandvårds-systemet. Det behövs därför en reformplan för att steg för steg integrera tandvården i hälso- och sjukvården.

Samband mellan sämre munhälsa och ohälsa i resten av kroppen

Majoriteten av befolkningen har en god tandhälsa och besöker tandvården regelbundet. Men de växande klasskillnaderna avspeglar sig i vår tandhälsa. Inkomsten har betydelse för hur ofta man besöker tandvården. Klass visar sig också i skillnader i barns tandhälsa. Förutom tandlösa leenden kan dålig tandhälsa leda till annan ohälsa såsom hjärt- och kärlsjukdomar, diabetes, strokes och luftvägssjukdomar. Hos äldre finns det ett samband mellan tandhälsa och risken att få lunginflammation. Att fler får bättre tandvård är med andra ord även bra för folkhälsan och minskar framtida sjukvårdsutgifter.

“Att fler får bättre tandvård är med andra ord även bra för folkhälsan och minskar framtida sjukvårdsutgifter.”

Ökad jämlikhet kräver bättre reglering av tandvårdssektorn

Tandvården är i dag en relativt oreglerad marknad med många vinstdrivande aktörer och hög lönsamhet. När högkostnadsskyddet förstärks är det viktigt att skapa ekonomiska incitament som inte är kostnadsdrivande. För att en ökad subventionsgrad verkligen ska gå till dem som behöver tandvården mest krävs en effektivare reglering och kontroll av hela sektorn. Så som systemet fungerar i dag finns risk för att ökade offentliga subventioner äts upp av ökade vinstmarginaler och bonussystem. När vi uppsöker tandvården ska vi veta att det är omsorgen av vår tandhälsa som kommer först, inte någons intresse av bonus eller vinstuttag.

Dagens tandvård är för dyr

Dagens tandvårdsstöd är allt för krångligt och ”självriskan” är för hög. Allt för många vågar inte alls uppsöka tandvården eller tvingas till billigare lösningar som att dra ut tänderna i stället för att laga

dem. Det behöver skapas villkor som gör att kostnaderna för tandvård blir överkomliga för alla medborgare och att tandvården på ett bättre sätt än i dag integreras i sjukvården. Att besöka tandvården ska egentligen inte vara dyrare än att besöka sjukvården. Subventionsgraden ska öka så att fler har råd att besöka tandläkaren.

”Att besöka tandvården ska egentligen inte vara dyrare än att besöka sjukvården.”

Högekostnadsskyddet behövs stegvis byggas ut. Skyddet bör utformas så att det i högre utsträckning stimulerar fler att uppsöka tandvården. Dagens självrisk för den enskilde innebär en orimligt hög tröskel in i tandvården. Högekostnadsskyddet träder in först efter åtgärder som kostar mer än 3 000 kronor. Dessutom bör det allmänna tandvårdsbidraget göras om till ett generellt bidrag som är lika för alla och som bör höjas. Även det särskilda tandvårdsstödet bör höjas.

Läs mer

LO (2015) [Klassamhällets dolda leende – LOs åtgärdsprogram för en mer jämlik tandhälsa](#)

LO (2021) [LOs yttrande över SOU 2021:8 När behovet får styra - ett tandvårdssystem för en mer jämlik tandhälsa](#)

LOs ståndpunkter:

- Tandvården ska steg för steg integreras i hälso- och sjukvården.
- Subventionsgraden ska öka så att fler har råd att besöka tandläkaren.
- Information om stöd och hjälp med munhygien ska vara en självklar del av omvårdnaden om de äldre.
- En ökad offentlig subventionsgrad av tandvården får inte rinna i väg i ökade vinstmarginaler eller bonussystem. En effektivare reglering och kontroll behöver införas.

10.

**Pension att
leva på**

När vi arbetar sätter vi av pengar till både den allmänna (statliga) pensionen och avtalspensionen som fackförbund och arbetsgivare förhandlar fram. Det ska ge inkomsttrygghet när vi blir gamla. Det här avsnittet handlar om det statliga, politiskt beslutade allmänna pensionssystemet.

Bra principer för inkomsttrygghet

Grunden för våra pensioner är det offentliga, generella och obligatoriska pensionssystemet. Den allmänna pensionen är baserad på livsinkomstprincipen. Det innebär att i stort sett alla inkomster under hela förvärvslivet ger pensionsrätt. Ett långt arbetsliv lönar sig.

Det finns vissa utjämnande inslag i den allmänna pensionen, dels genom garantipensionen som ska förhindra att pensionen blir alltför låg, dels genom ett tak för hur höga inkomster som ger pensionsrätt. Pensionsåldern är rörlig vilket betyder att den som väljer att gå i pension tidigare får lägre pension än den som, under samma förutsättningar i övrigt, arbetar längre.

Pensionssystemet är till stor del ett fördelningssystem kompletterat med viss fondering. Det är alltså framför allt avgifterna från dem som nu arbetar som betalar de pensioner som nu betalas ut. Systemet är konstruerat för att vara statsfinansiellt stabilt.

LO står bakom den principiella grunden för pensionssystemet. Men systemet behöver förbättras på väsentliga punkter.

“Efter ett helt arbetsliv med jämn inkomst bör LO-kollektivets arbetstagare få en inkomstgrundad pension som motsvarar 62 procent av slutlönen.”

Men pensionerna blir för låga

Efter ett helt arbetsliv med jämn inkomst bör LO-kollektivets arbetstagare få en inkomstgrundad pension som motsvarar 62 procent av slutlönen. Så är det inte nu. Därför behöver pensionsavgiften höjas. Det bör också införas en automatisk överskottsutdelning i inkomstpensionssystemet.

Det är rimligt att vi behöver arbeta längre när vi lever längre. Men LO har ännu inte kunnat ställa sig bakom de höjda åldersgränserna

i pensionssystemet. Först måste pensionerna höjas och förutsättningarna att arbeta heltid ett långt arbetsliv bli bättre. Det krävs bättre fysisk och psykisk arbetsmiljö, fler heltidsanställningar, färre visstidsanställningar och bättre möjligheter till både omställning och sjukersättning innan åldersgränserna i pensionssystemet höjs.

Det är också mycket viktigt att socialförsäkringssystemen utformas så att ingen, på grund av sjukdom eller arbetslöshet, känner sig tvungen att göra ett tidigare uttag av ålderspensionen och därmed få lägre pension resten av livet.

I dag får arbetslöshet och sjukdom för stora konsekvenser för pensionen. Inkomstskyddet behöver bli bättre i situationer då man inte har möjlighet att arbeta. I stället för att a-kasseersättning, sjukpenning, sjukersättning och dylikt ligger till grund för pensionen såsom de gör i dag, bör de bakomliggande inkomster som ligger till grund för sådana försäkringar också ligga till grund för pensionen.

Den del av pensionsavgiften som betalas till premiepensionen sparas (fonderas) till den enskildes framtida premiepension. Möjligheten att själv välja fond fyller inte någon meningsfull funktion i pensionssystemet. Men det fyller en funktion att det allmänna pensionssystemet innehåller en fonderad del. Därigenom kan pensionärerna få del av avkastningen på den globala kapitalmarknaden och pensionerna blir inte helt och hållet beroende av utvecklingen på svensk arbetsmarknad. De medel som sätts av till premiepensionen borde sättas av i en sammanhållen fond, förvaltd i anknjtnng till AP-fonderna.

Läs mer

LO (2022) [Starkare inkomstskydd i pensionssystemet](#)

LOs ståndpunkter:

- LO-kollektivets arbetstagare ska kunna få 62 procent av slutlönen i allmän pension.
- Den allmänna pensionen och avtalspensionen bör tillsammans ge arbetare en pension som är minst 72 procent av slutlönen.
- Det behövs en regelbunden, aktiv uppföljning av pensionssystemets förväntade utfall där arbetsmarknadens parter inkluderas.
- Pensionsavgiften bör höjas med 2–3 procentenheter och den allmänna löneavgiften sänkas lika mycket.
- Det bör införas en regel för automatisk överskottsutdelning (en så kallad gas) i pensionssystemet.
- Den lägsta åldern för uttag av allmän pension bör återgå till 61 år och den lägsta åldern för uttag av garantipension till 65 år.
- Inkomsterna bakom arbetslöshetsersättning, sjukpenning, sjukersättning med flera sådana ersättningar bör ligga till grund för pensionen under perioder av sjukdom och arbetslöshet.
- De medel som sätts av till premiepensionen bör sättas av i en sammanhållen fond, förvaltd i anknytning till AP-fonderna.
- Alla förvärvsinkomster, d.v.s. löner, pensioner och inkomst från inkomstförsäkringar bör beskattas lika.

Författare: Joa Bergold, Johan Enfeldt,
Ulrika Lorentzi, Anna-Kirsti Löfgren och Isabella Selling
ISBN 978-91-566-3605-9